

Inledning

Anders Frenander

2012 finns det anledning att hävda att det gått hundra år sedan staten på allvar började vidta strategiska åtgärder för folkbibliotekens positiva utveckling. Bibliotek av olika slag hade visserligen funnits i landet sedan lång tid, men biblioteksväsendet i Sverige vid förra sekelskiftet ”stod svagt”, menade bibliotekshistorikern Åke Åberg i en artikel 1979 (Åberg 1979, s.27). De bibliotek som fanns var mestadels mycket små, hade få böcker, huserade i föga ändamålsenliga lokaler och saknade i princip utbildad personal. Systemet var vidare splittrat såtillvida att biblioteken organiserades och sköttes av en lång rad olika huvudmän. Den borgerliga kommunen var en, socknen var en annan, men de flesta bibliotek hade anknytning till studiecirkel organiserade av olika folkrörelser. Situationen var så besvärlig att om man letade efter en särskild bok kunde man, åtminstone om man bodde i Stockholm, ”få gå runt till 10-15 bibliotek” och leta, berättar bibliotekarien och biblioteksforskaren Mats Myrstener i en artikel i Dagens Nyheter i mars 2012. Det fanns med andra ord goda skäl för staten att försöka göra något åt situationen och kring sekelskiftet 1900 restes från flera håll krav på ett starkare engagemang för folkbiblioteken från statens sida. 1905 beslutade riksdagen om inrättande av ett statsbidrag till lokal biblioteksverksamhet. Bidraget var emellertid tämligen snålt tilltaget och reglerna för dess utbetalning krångliga, så ganska snart stod det klart att det inte blev någon framgång (Hansson 1998, s. 63, jfr även Torstensson, denna volym). Nya åtgärder och nya idéer krävdes. Sådana idéer fanns också att tillgå, dels i våra grannländer, dels och framför allt i USA. 1912 fattade riksdagen sålunda ett nytt beslut angående statens förhållande till de lokala biblioteken. Den här gången beslöts inte bara om ett kvantitativt ekonomiskt stöd som var mer effektivt utformat än det förra, utan i beslutet ingick också en kvalitativ dimension, vilken fick epokgörande betydelse. Förutom att staten skulle tillhandahålla ekonomiska bidrag till ett bibliotek i varje kommun, etablerades också en *myndighet* inom området. Två *bibliotekskonsulenter* tillsattes och deras uppgift var att utöva en viss översyn över bibliotekens kvalitet och arbeta för att standarden höjdes och skillnader minskades. Denna händelse kom till att bli en milstolpe i utvecklingen av det svenska biblioteksväsendet. Den legendariska bibliotekspersonligheten Valfrid Palmgren, som själv i högsta grad varit verksam för att dessa reformer skulle komma till stånd, fällde flera år senare

följande kommentar angående 1912 års beslut: Denna förordning, menade hon, ”innebar så stora förändringar, att man har rätt att kalla den ett nyskapande av hela vårt folkbiblioteksväsende” (Munch-Petersen 1954, s. 18)*.

För drygt hundra år sedan var alltså det vi kunde kalla bibliotekslandskapet synnerligen mångskiftande och ostrukturerat, sammansatt av en myriad av små, isolerade och ofta slitna enheter. Som antyddes ovan hade de sina rötter i flera olika myllor. Inte överraskande var därför terminologin vacklande. Man talade om sockenbibliotek, kommunala bibliotek, allmänna bibliotek, folkbibliotek, studiecirkelbibliotek, församlingsbibliotek, läsestugor och så vidare. Att namnfrågan var omstridd framgår till exempel i *Förslag angående statsunderstöd åt kommunala bibliotek, skolbibliotek och vissa riksorganisationers bibliotek* från 1912, där en reservation infördes angående namnet. Magnus Torstensson ägnar i sitt kapitel i boken den här frågan tillbörlig och noggrann uppmärksamhet.

I de diskussioner som fördes i början av förra seklet och med de beslut som togs då växte emellertid efterhand en mer enhetlig nomenklatur fram. De bibliotek som vände sig till folket, det vill säga hela befolkningen utan inskränkningar, och som utan avgifter lånade ut böcker (och småningom också andra medier), kom att kallas *folkbibliotek*. Ursprunget till denna typ av bibliotek fanns i USA, där de kallades *public libraries* och det var dessa som i stor utsträckning omplanterades i svensk jord. En källa till språkförbistringen om de öppna biblioteken låg sannolikt här: direktöversättningen till svenska blir ju ”allmänna bibliotek”. Men om namnet försvenskades så behölls andra väsentliga inslag i den amerikanska idén såsom de avgiftsfria lånen och de öppna hyllorna. En förvirrande aspekt i sammanhanget är att om man nu ger sig ut i en svensk kommun för att hitta en byggnad på vilken det står ”folkbibliotek” är det sannolikt att man inte hittar någon. De konkreta byggnader i vilka boksamlingarna inhyses kallas andra saker: ”stadsbiblioteket”, ”kommunbiblioteket” eller helt enkelt bara ”biblioteket”. Det är den samhälleliga *institutionen* som går under namnet folkbibliotek. Det är också den som ska behandlas i föreliggande antologi. Eller, för att vara precis: det är relationen mellan staten och folkbiblioteket som är det huvudsakliga objektet för kapitlen i boken.

Under de hundra år som gått sedan det historiska beslutet 1912 har staten med oregelbundna mellanrum vidtagit åtgärder (eller underlåtit att göra det) som påverkat de kommunala

* Hänvisningen till Munch-Petersen beror på att Valfrid Palmgren 1911 gifte sig med Jon Julius Munch-Petersen. Vi använder referensen Munch-Petersen i enlighet med Libris som katalogiserat alla hennes skrifter på hennes namn som gift.

folkbibliotekens existens och verksamhet. Dessa åtgärder har beslutats av regeringar med olika politisk legitimitet och sammansättning och, inte minst, under synnerligen skiftande historiska omständigheter. Det är lätt att konstatera att hundraårsperioden sett en rad väsentliga politiska förändringar inträffa, där den allmänna rösträttens införande 1921 är den viktigaste. Den ekonomiska utvecklingen har varit utan historiskt motstycke, med en aldrig tidigare skådad ökning av BNP och medborgarnas inkomster. På samma sätt har samhället omvandlats vad gäller välfärdens utbyggnad och den åtföljande sociala omsorgens och hälso- och sjukvårdens enorma expansion. Vi har erfarit omfattande och genomgripande tekniska förändringar med allt från bilens och telefonens genombrott till IT-revolutionen de senaste decennierna. Vi ska heller inte glömma ideologiska svängningar där till exempel uppfattningarna om statens roll i samhället har skiftat, eller de kulturella förändringar som inträffat med invandring och ökat resande som bara ett par exempel.

Den viktigaste delen av den reform som riksdagen beslöt om 1912 var alltså att två *bibliotekskonsulenter* skulle tillsättas. Därmed upprättades en statlig myndighet med överinseende över den brokiga flora av folkbibliotek som då existerade i landet. Tillsättandet av konsulenterna innebar i själva verket början på en lång historia av förenhetligande av de svenska folkbibliotekens struktur, organisation och verksamhet. Det är denna historia vi avser att berätta i denna bok.

Det finns naturligtvis en lång rad olika sätt berätta en sådan historia. Det som står i brännpunkten för oss här är hur den *statliga politiken* har utformats och utvecklats genom åren. Det kan tyckas egendomligt. Folkbiblioteken är ju kommunernas ansvar och statens roll har alltid varit relativt begränsad. Varför då intressera sig för statens aktiviteter? Varför inte granska vad kommunerna gjort eller inte gjort? Ett viktigt skäl till vårt val är att vi velat fylla en besvärande lucka i historieskrivningen om de svenska folkbiblioteken. Det finns helt enkelt inga vetenskapligt grundade analyser av hur statens roll utvecklats sedan de första initiativen till det som möjligen kan kallas en nationell bibliotekspolitik började formuleras. Luckan kommer inte att fyllas på ett fullständigt sätt, men vi menar att det är rätt ände att börja i om man vill skriva de svenska folkbibliotekens historia och lägga grunden till en inträngande analys av deras aktuella läge och framtidsutsikter.

Ett annat skäl är mer opportunistiskt och har naturligtvis att göra med att det gått ett sekel sedan dessa första initiativ formades. Vid den typen av jubileer finns det alltid anledning att reflektera över sakernas tillstånd. Att samlas kring ett bokprojekt av detta slag är ett utmärkt

tillfälle till fördjupad reflektion över folkbibliotekens aktuella läge, såväl som över den historia som lett till dagens situation samt de utmaningar och möjligheter som det förändrade samhällsläget och de nya kulturpolitiska villkoren för med sig. Vi tror därtill att det är av stor betydelse för både professionen och akademien. Varför ser bibliotekspolitiken ut som den gör idag? Vilka idéer har staten uttryckt kring folkbiblioteken? Vilka beslut har den fattat? Vilka institutioner har inrättats för att implementera de idéer och beslut som förekommer? Vilka föreställningar och beslut om bibliotekariernas utbildning och tekniska hjälpmedel har funnits? Hur har man från statens sida betraktat relationerna mellan olika slag av bibliotek? Dessa, och rad andra frågor, ska diskuteras och utredas i de åtta kapitlen i antologin.

Ett hundraårsjubileum ger alltid anledning till festligheter och arrangemang som kan dra uppmärksamhet till sig. Och uppmärksamhet är något vi menar att de svenska folkbiblioteken kunde behöva mer. Kanske inte så mycket från allmänheten, folkbiblioteken håller fortfarande ställningarna som den mest besökta kulturinstitution vi har. Däremot kunde man önska sig att politikerna på såväl lokal som regional och nationell nivå ägnade biblioteksfrågorna större intresse. Det finns också ett behov av mer omfattande forskningsinsatser för att undersöka vad folkbiblioteken gör, hur och varför de gör det de gör, samt vilka mål och vilken legitimering de har. Vår antologi är ett bidrag till denna omfattande undersökning och vår förhoppning är att den kan tjäna som ytterligare inspiration till nya forskningsprojekt.

Ett tredje skäl till att resultatet, det vill säga just den här samlingen studier, ser ut som det gör är de lite speciella förutsättningarna för projektet. Författarna är alla förankrade vid Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan (BHS) vid Högskolan i Borås. I fyrtio år har det bedrivits bibliotekarieutbildning vid institutionen och under den tiden har det naturligtvis ackumulerats en avsevärd kunskap om svenskt biblioteksväsende. För somliga av deltagarna har det här bokprojektet erbjudit ett tillfälle och en möjlighet sätta på pränt kunskaper, insikter, empiriskt material och forskningsansträngningar som samlats under en lång lärargärning vid BHS. För andra har det inneburit att ta sig an nya områden. De här premisserna, parat med att de konkreta arbetsvillkoren varit tämligen olika, har resulterat i just den samling av studier som föreligger. Det vore faktiskt falskt att påstå att inte pragmatiska avgöranden spelat in vad gäller vilka frågor och områden som slutligen fått sin behandling i boken. I flera fall får läsaren här ta del av originalforskning som behandlar empiri och källor som tidigare inte undersökts ordentligt. Vi tror alltså att våra åtta kapitel ska kunna vara relevanta och läsvärda, både för andra biblioteksforskare och för biblioteksprofessionen.

Vårt intresse kretsar i grund och botten kring frågan om huruvida det finns en statlig bibliotekspolitik och vad den i så fall innehåller? Om den finns är det betydelsefullt att ta reda på när den kom till och vilka politiska initiativ det var som beredde vägen för den. I en sådan diskussion är det av vikt att närmare ange och bestämma vad som bör avses med ”politik”. Hur ska vi förstå detta välbekanta och vardagliga ord, som, om vi tänker närmare efter, inte alltid är så entydigt och självklart, som vi lätt föreställer oss. Ordet politik tillhör verkligen bruksorden, dagligen använt i nyhetsflödet, men är det alltid så givet vad som avses? För att skapa både lite reda i begreppsanvändningen och en tydlig gemensam teoretisk plattform har forskargruppen utgått från en tämligen grundläggande och enkel bestämning som lanserats av den svenske statsvetaren Lennart Lundquist. I boken *Det vetenskapliga studiet av politik* redogör han för tre skilda, men delvis överlappande, definitioner av begreppet politik: den *institutionella*, den *funktionella* och den *stilmässiga*. Den första är den definition som har det snävaste tillämpningsområdet, emedan den ”institutionella” politiken är den som omfattar ”beteenden, idéer och institutioner som är relaterade till det *offentliga*”. När vi talar om ”den politiska makten” i samhället är den typen av politik vi refererar till.

Den andra definitionen har ett något vidare tillämpningsomfång. Här har vi, förklarar Lundquist, med ”beteenden, idéer och institutioner” relaterade till ”den auktoritativa fördelningen av värden för ett samhälle” att göra är. Denna kallar han alltså för en ”funktionell” definition och även om denna värdefördelning i huvudsak emanerar från offentliga institutioner och myndigheter är det inte alltid fråga om avgränsade och identifierbara beslut, som avgör fördelningen.

Den tredje, slutligen, är den ”stilmässiga” definitionen. Detta är den vidaste definitionen, som har en mer generell räckvidd. Med Lundquists ord handlar den om ”beteenden, idéer och institutioner, som är relaterade till utövandet av makt”. När vi pratar om politik i den här bemärkelsen går vi ofta bortom de valda politikerna och de offentliga instanserna i samhället. I de moderna demokratiska, parlamentariska och kapitalistiska länderna utövas makt av många instanser vid sidan av de offentliga, vare sig det är fråga om privata företag eller fackliga organisationer, till exempel (Lundquist 1993, s. 27f.).

Med utgångspunkt i de frågor vi vill söka svar på är det uppenbart att det i första rummet är den första, och snävaste, definitionen av politik som är objektet för våra studier. Men det vore oklokt att stirra sig blind på bara den formen av politik. Inte minst den tredje, stilmässiga formen är av största intresse. De beslut, den konkreta politiska maktutövning som staten i

slutänden står för, och som fattas i riksdagen, har i regel alltid varit i säck innan de kom i påse, det vill säga att många andra intressenter och aktörer är inblandade i de olika processer som föregår konkreta lagförslag. Föreningar och intresseorganisationer, politiker och opinionsbildare, professionella bibliotekarier och utbildningsanordnare är studieobjekt som inte får försummas om man vill förstå helheten i politikens utveckling.

Det kan också finnas skäl att lite närmare klargöra vilken inriktning den politik vi vill studera har. Vi är uppenbart inte intresserade av någon abstrakt form av politik i största allmänhet. Folkbibliotekens verksamhet berör förvisso många sektorer i samhället, men hur den konkret utformas är en angelägenhet för vissa bestämda politikområden. De politikområden som omedelbart framstår som de närmast berörda på den nationella nivån är kulturpolitik, utbildningspolitik och informationspolitik. Men andra områden kan kanske också tänkas vara inblandade. Här sker under de hundra åren flera förskjutningar och förändringar, vilka är å ena sidan synnerligen explicita och konkreta, förankrade i organisation och förvaltning, å andra sidan mera implicita och knutna till föreställningar och ideologier. Två politikområden utkristalliserar sig som särskilt betydelsefulla att analysera i samband med folkbibliotekens utveckling och det är utbildningspolitiken och kulturpolitiken. De ramar som dras upp inom dessa områden utövar stort inflytande på hur folkbiblioteken agerar och kan agera ”i verkligheten”. Folkbiblioteken, har vi konstaterat, är vår mest besökta kulturinstitution och har sålunda central betydelse för ett vitalt kulturliv, men har också en väsentlig funktion att fylla i samhällets demokratiska samtal i stort. Borde det då inte finnas intresse för staten att formulera en mer precis och avgränsad *bibliotekspolitik*? Frågan kan sägas finnas med som ett underliggande tema i alla kapitlen.

Det är ungefär så långt våra gemensamma teoretiska och metodologiska angreppssätt sträcker sig. Vi har inte funnit anledning, att skapa en fast teoretisk och/eller metodologisk plattform på vilken alla våra studier måtte baseras. Situationen betingar naturligtvis den omständigheten att kapitlen kan se tämligen olika ut, såväl till omfång och ambition som till infallsvinkel, begreppsapparat och metodiskt angreppssätt. Vi är emellertid fast övertygade om att detta snarast varit berikande för helheten. Det gemensamma forskningsobjektet, den eventuella förekomsten av en statlig bibliotekspolitik och dess innehåll, blir ju belyst från många olika håll.

Med detta sagt är det också viktigt att klargöra att vi ingalunda beträder helt jungfrulig mark när det gäller svensk biblioteksforskning. Mycket forskning om folkbiblioteken i synnerhet

och biblioteksväsendet i allmänhet har naturligtvis bedrivits. Ett problem med den har dock varit att den uppvisat en viss brist på sammanhang. Flera olika aspekter av bibliotekens verksamhet har analyserats på inträngande och uppslagsrika sätt, men det mer övergripande och samlande greppet har hittills saknats. Framför allt har det saknats framställningar om de nationella politiska villkoren och förutsättningarna för folkbibliotekens aktiviteter. Det är särskilt den luckan vi vill försöka täppa till.

I slutskedet av vårt arbete offentliggjorde regeringen sin promemoria om förändring av bibliotekslagen (Ds 2012:13). Förslaget går naturligtvis inte att lämna okommenterat i det här sammanhanget, även om vi inte haft möjlighet att närmare analysera dess innehåll. Vi måste inskränka oss till några få kommentarer. Till att börja med kan man notera några rent yttre skillnader. Det nya lagförslaget är något mer utförligt och omfattande: de tio paragraferna från 1996 har blivit 16 år 2012. Texten har också givits en tydligare struktur med rubriker som grupperar paragraferna ämnesvis. Många formuleringar har preciserats, men de huvudsakliga intentionerna med lagen är oförändrade. Det är fortfarande kommunerna som ansvarar för folkbiblioteken, det ska finnas folkbibliotek i varje kommun och de ska anta planer för sin biblioteksverksamhet, utlåningen ska vara avgiftsfri och folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt vissa grupper i samhället (barn och ungdomar till exempel) samt att vikten av samverkan nu lyfts fram i en egen paragraf. Det enda verkligt nya är skrivningen i 16 § som stadgar om att en ”myndighet som regeringen bestämmer ska ha en nationell överblick och ansvara för samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet”. Paragrafen återspeglar den aktuella förändringen i den statliga kulturpolitiken som behandlas närmare i flera kapitel i volymen (Frenander, Höglund och Johannisson). Lagen föreslås träda i kraft 1 juli 2013.

* * *

Boken består av åtta fristående kapitel, skrivna av lika många författare. Kapitlen behandlar olika aspekter av det fenomen som vi vill kalla statlig bibliotekspolitik. Framställningen i dessa syftar till att ge en bild av den utveckling folkbiblioteken i olika avseenden genomgått de hundra åren sedan staten tog det avgörande steget att inrätta de två bibliotekskonsulenttjänsterna. Den samlade bild som därmed skapas ger också ett underlag för att avslutningsvis formulera ett antal viktiga utmaningar och uppgifter som strängt taget alla inblandade parter står inför. Hur ska biblioteken ta sig an redan existerande och framtida utmaningar? Hur ska politiken och politikerna förhålla sig? Vilka viktiga frågor kräver fördjupade studier av den biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningsgemenskapen?

Det första kapitlet är skrivet av en av bokens redaktörer, *Anders Frenander*, och syftar till att ge en historisk överblick över de förvecklingar som förevarit i förhållandet mellan staten och folkbiblioteken. I det syftet finns inbakat att artikeln också ska tjäna som en form av ryggrad i det historiska skelett vars kött på benen utgörs av de övriga kapitlen. I kapitlet redogörs sålunda för de viktiga milstolparna i förhållandet mellan staten och folkbiblioteken. En slutsats är att det går att urskilja en lång och ganska långsam trend från det att staten formulerar och uttrycker ett positivt intresse för folkbibliotekens verksamhet till att den också stiftar lag och påbörjar arbetet med att skapa en strategi vars intentioner förefaller vara att ta ett fastare grepp om hela biblioteksväsendets utveckling.

Det andra kapitlet är författat av *Magnus Torstensson* och går tillbaka till historien före förordningen från 1912. Frågan om statligt stöd till lokala bibliotek har gamla anor i Sverige. Tanken väcktes redan i en motion till 1828/30 års riksdag. Det dröjde dock till 1905 innan riksdagen antog en kungörelse i vilken det stipulerades att lokala folkbibliotek skulle kunna erhålla statsbidrag. Detta utvecklades ytterligare med kungörelsen 1912. På grundval av ett källmaterial som tidigare aldrig bearbetats analyserar kapitlet i detalj tillkomsthistorien bakom beslutet. Frågorna om varför och till vilka bibliotek staten beslutade ge bidrag och vilken roll staten skulle spela i sammanhanget ges utförlig behandling.

Nästa kapitel behandlar skolbibliotekens plats i folkbibliotekspolitiken 1911–2011. Skolbibliotek och folkbibliotek har sedan tidigt betraktats som nära kopplade till varandra i svensk bibliotekspolitik. *Louise Limberg* utreder frågan om hur relationen mellan folk- och skolbibliotek sett ut under olika tidsperioder, vilka intressen som gagnats av att ge skolbibliotek större eller mindre plats i folkbibliotekspolitiken. Källmaterial för hennes studie är huvudsakligen statliga utredningar på folkbiblioteksområdet. Studien visar att skolbibliotek rört sig från centrum till periferi i folkbibliotekspolitiken. Den visar också att skolbibliotek pendlat mellan områdena för bibliotekspolitik respektive skolpolitik. Detta speglar ett genomgående dilemma om skolbibliotekens hemvist, som del av skolan eller av biblioteks- och kulturväsendet.

Nära kopplat till frågan om vilken exakt funktion skolbiblioteken ska fylla är frågan om hur folkbiblioteken ska förhålla sig till barnen. Inte minst idag framstår folkbibliotekets potentiella betydelse för barn och unga som stor, mot bakgrund av debatterna om försämrad läsförmåga och sjunkande bokläsningsfrekvens. Bokens fjärde kapitel, av *Mats Dolatkah*, behandlar barnbibliotekspolitik genom att göra en jämförelse mellan två politiska dokument:

det ena är Valfrid Palmgrens grundläggande utredning från 1911 och det andra är den utredning som gjordes av kommittén *Aktionsgruppen för barnkultur*, 2006. Texterna har ett sekel mellan sig, och kapitlet söker efter likheter och skillnader mellan dem. Medan Palmgren med självklarhet drog upp riktlinjerna för vad barn skulle läsa i en omvärld hon såg som präglad av undermålig Nick Carter-litteratur, underströk Aktionsgruppen barns rättigheter och egna ovillkorliga upplevelser av kultur. Samtidigt formulerades barnbibliotekets betydelse på ett traditionellt sätt i relation till ”den goda svenska barnlitteraturen”.

Lars Seldén tar, i kapitel fem, upp vilka ambitioner staten haft när det gällt bibliotekariernas utbildning. Ett flertal olika perioder kan urskiljas i denna historia, där både staten och andra agenter har försökt påverka utbildningens innehåll. Med den akademisering som skett de senaste decennierna tycks det som att staten dragit sig tillbaka från den direkta styrningen av utbildningen. I kapitlet identifieras också tre återkommande diskussionsteman angående utbildningens utformning. De handlar om just den akademiska nivån på utbildningen, folkbibliotekarieutbildningens eventuella särart samt frågan om det finns anledning att ställa lämplighetskrav på dem som vill bli bibliotekarier. Kapitlet avslutas med en sammanfattande översikt i tabellform över bibliotekarieutbildningens historia.

I det sjätte kapitlet behandlar *Jenny Lindberg* den brännande frågan om hur statlig bibliotekspolitik har haft inflytande över professionens utveckling. I en diskursivt orienterad studie läggs fokus på folkbibliotekariers arbetsredskap, de olika förhållningssätt till ny teknik som kommer till uttryck i såväl politiska dokument som i den interna biblioteksdebatten. Bland de tekniska innovationer som alltid fångat bibliotekariers intresse (som hot eller löfte) diskuteras här bland annat den tidiga mekaniska informationsteknologin, bokbussens överbryggande av geografiska och sociala avstånd, och – inte minst – de svårbemästrade datorernas inträde bakom informationsdiskarna på 1980-talet. Arbetsredskapens betydelse för den professionella utvecklingen sätts också i relation till bibliotekariekårens kvinnointensitet.

Sjunde kapitlet, ”Svenskarna och folkbiblioteken på 2000-talet”, skrivet av *Lars Höglund*, behandlar folkbibliotekens faktiska och möjliga roller. Under lång tid förefaller folkbiblioteken ha åtnjutit en närmast självklar legitimitet, både hos statsmakterna och bland medborgarna. En underliggande fråga för kapitlet är om denna position fortsätter att vara orubbad? Tonvikten ligger på analyser av allmänhetens biblioteksanvändning under senare år med hjälp av statistik och data från surveyundersökningar från SOM-institutet och Nordicom, vilka speglar aktuella trender när det gäller biblioteksvanor, läsning och attityder till bibliotek.

I kapitlet visas hur nedgången i biblioteksbesök under senare år hänger samman med mediaförändringar och ökad konkurrens som resulterat i minskad användning av traditionella medier och ökande användning av Internet och sociala medier. I kapitlet betonas också att allmänhetens syn på bibliotekens service och allmänhetens förtroende för biblioteken fortfarande ligger högt och klart högre än en rad andra former för samhällsservice.

I det åttonde kapitlet, "Från kulturpolitik till bibliotekspolitik? Folkbiblioteket och Kultursamverkansmodellen", gör *Jenny Johannisson* en analys av huruvida folkbibliotekets position i den svenska politiskt-administrativa organisationen förändras i samband med pågående förvaltningsreformer på det kulturpolitiska området. Analysen av politiskt-administrativa dokument kopplade till den så kallade Kultursamverkansmodellen samt till Kungliga Bibliotekets nya nationella uppdrag visar att förvaltningsreformerna formellt innebär att folkbiblioteket återvänder till utbildningspolitiken efter en relativt kort tid hos kulturpolitiken. Informellt förstärker denna förflyttning utkristallisierandet av en separat bibliotekspolitik, med Kungliga Biblioteket som ledande statlig aktör, samt en separat litteraturpolitik, med Kulturrådet som ledande statlig aktör. Då kommuner fortsatt utgör huvudsakliga ekonomiska och verksamhetsmässiga bärare av folkbiblioteksverksamheten är det ännu oklart vilka praktiska konsekvenser dessa förskjutningar på den statliga nivån kommer att få i de kommunala folkbibliotek som hanterar såväl kultur- och litteraturpolitiska som biblioteks- och informationspolitiska aspekter.

Boken avslutas med ett kort *Slutord* där redaktörerna försöker sammanfatta lärdomarna av hela projektet och därvid peka ut ett antal genomgående spänningsförhållanden som existerat, implicit eller explicit, i hela den historiska period som undersökts. Dessa spänningsförhållanden gäller såväl *var* bibliotekspolitikens egentligen hör hemma i den statliga förvaltningsorganisationen, som *vem* som egentligen har beslutat över den, samt frågan om *vad* innehållet i den statliga politiken egentligen ska syfta till, inte minst i relationen mellan staten och medborgarna. Givet biblioteksforskningens relativt outvecklade läge kan vi här identifiera ett antal pockande, viktiga och mycket intressanta frågor och områden som kan och bör bli föremål för framtida analyser.